

Vereniging Vrienden van de Amsterdamse Binnenstad

Jaarverslag 2006

Het verslagjaar 2006 was het jaar waarin de hijskranen verschenen op het Oosterdoks- en Westerdokseilanden. De vereniging heeft zich daar samen met de Amsterdam-lievende organisaties in het *Amsterdam-Overleg* en buurtorganisaties als het Wijkcentrum *d' Gouden Reaal* in de periode 2000-2001 resp. 2002-2005 tegen verzet, zonder succes. Na de zuidelijke IJ-oever is nu de noordelijke oever aan de beurt. In februari 2006 begon onze actie tegen de hoogbouwplannen tegenover het Centraal Station door bezwaar aan te tekenen tegen het bestemmingsplan Overhoeks. In de uitspraak van Gedeputeerde Staten van de provincie Noord-Holland van 23 maart 2007 wordt als opmerkelijk argument naar voren gebracht dat de 90 tot 110 meter hoogbouw een "duidelijk accent" is, "net zoals deze op een aantal andere locaties aan de IJ-oever ontstaat of al is gerealiseerd". En er is nog meer op komst. Stadsdeelvoorzitter Rob Post van Noord wil naast Overhoeks een Sky Tower tot mogelijk 150 meter neerzetten. Het moet een publiekstrekker worden, een toeristische attractie. Vanaf het uitzichtpunt bovenop is er immers een prachtig uitzicht op de historische binnenstad. Het lijkt erop dat Noord de concurrentie wil aangaan met Zuid-Oost, waar aan de Arena Boulevard een woontoren van 150 meter in voorbereiding is. Elk stadsdeel zijn eigen torens! Dat betekent niets anders dan dat de historische binnenstad wordt omringd door hoogbouwclusters die elkaar voortdurend proberen te overtreffen. Wat in 1996 nog grensverleggend was met de Rembrandt Toren van 135 meter, is geen incident, geen maximum, maar een na te volgen minimum geworden. Van een stedenbouwkundig plan voor Amsterdam als geheel is geen enkele sprake: de toevallige mogelijkheden van aanliegroutes tot financiële overwegingen bepalen waar hoogbouw wordt neergezet, niet de zichtlijnenstudies, laat staan een visie op wat een stad op menselijke schaal kan verdragen.

Geurt Brinkgreve had dus groot gelijk toe hij in 2001 in *Binnenstad* schreef dat de officiële verhalen over de zichtlijnen en het herstel van de visuele relatie tussen het IJ en de historische binnenstad niet meer zijn dan de hypocriete camouflage van een plannenmakerij, die het tegenovergestelde beoogt, namelijk een muur van hoogbouw tussen de oude stad en wat er over is van het IJ. De historische vergissing van de aanleg van het Centraal Station in het IJ wordt niet dunnetjes overgedaan, zij wordt op superschaal gereproduceerd. Latere generaties zullen de Millenniumwisseling aanwijzen als de periode waarin de nog bestaande relatie van de stad met de oude haven aan het IJ voorgoed werd verbroken.

Hoogbouw Overhoeks

Wat kan een relatief kleine vereniging als de onze tegen zo'n grote of ingrijpende ontwikkeling doen? Er zijn veel ambities en geld mee gemoeid en een monsterverbond van projectontwikkelaars en grote bouwondernemingen met linkse gemeentebestuurders maakt er zich sterk voor. Wij kunnen alleen maar speldenprijkes uitdelen en dat doen wij dan ook met grote toewijding.

In februari 2006 heeft de vereniging bezwaar aangetekend tegen het bestemmingsplan Overhoeks. Dat plan heeft betrekking op het Shell-terrein aan de overzijde van het IJ tegenover het Centraal Station en maakt hoogbouw mogelijk tot maximaal 110 meter. Het stadsdeel Noord wil hier een 'Manhattan aan het IJ' realiseren: meerdere woontorens, in hoogte variërend tussen 90 en 110 meter, achter de Shell-kantoorstoren die 'slechts' 75 m hoog is. De geplande hoogbouw in Overhoeks is tijdens de planvorming in de loop van de jaren steeds hoger geworden – financiële tegenvallers werden gecompenseerd steeds meer de lucht in te gaan. In het voorliggende plan komt er nu een 'plint' van 24-35 m hoog. Daar bovenuit steken vier torens van 75 meter en vijf torens van 110 meter. Opmerkelijk is dat het hier niet om incidentele hoogbouw gaat, maar om een cluster van negen torens. De hoogbouwcluster zal vanwege de geringe afstand tot de binnenstad – het IJ is ongeveer 300 meter breed – duidelijk zichtbaar zijn vanaf het Singel, vanuit diverse punten op de Nieuwezijds Voorburgwal, vanaf de Brugsteeg over het Damrak, vanuit diverse straten in de Jordaan en het Haarlemmerplein, vanaf de Nieuwmarkt, de Geldersekaade, de Oude en de Kromme Waal, de Prins Hendrikkade en het Kadijksplein, de Kattenburgergracht en het Scheepvaartmuseum. Dat betekent dat de laatste 'kijkgaten' tussen de stad en het IJ worden dichtgezet. De geblokkeerde zichtlijn van de Prinsengracht op het IJ waar nu de blokkendozen van het Westerdokseiland zijn te zien, toont wat wij ook vrezen voor het Singel en de Geldersekaade.

Het College van B&W besloot het bestemmingsplan goed te keuren. In de beantwoording van onze zienswijze stelde het College dat vanuit de historische binnenstad de zichtlijnen zijn gerespecteerd door de torens in een lijn achter Overhoeks te zetten. Uit de eigen HER blijkt echter het tegendeel. De

hoorzitting bij de provincie vond plaats op 22 januari 2007 en op 23 maart volgde de uitspraak: het bestemmingsplan werd goedgekeurd. Daartegen is de vereniging nu in beroep gegaan bij de Raad van State. We worden daarbij kosteloos geholpen door enkele advocaten van het advocatenkantoor Clifford & Chance en daarvoor is wel een applaus op zijn plaats.

Extra ledenvergadering over hoogbouw

Met welke argumenten moeten we de hoogbouw golf die Amsterdam overspoeld inhoudelijk bestrijden? Is de vereniging tegen elke hoogbouw in Amsterdam? Of alleen tegen hoogbouw die vanuit de binnenstad te zien is? Of moeten we alleen tegen hoogbouw in de binnenstad zelf zijn? Op 6 juli 2006 vond een speciale ledenvergadering over hoogbouw plaats, waar een aantal vooraf door het bestuur opgestelde stellingen werden bediscussieerd. De vergadering besloot dat de vereniging tegen elke hoogbouw is die vanuit de binnenstad te zien is, ongeacht de vraag hoe ver deze vanaf de binnenstad verwijderd is. Daarnaast bevestigde de vergadering het oude verenigingsstandpunt dat wij ook tegen de muren van bebouwing zijn in meer dan incidentele vorm midden voor het oude havenfront. Het gaat daarbij niet alleen om zichtlijnen, maar ook om de strijdigheid van de nieuwbouw met het karakter van de historische binnenstad, dat een Europese stad op menselijke schaal is dat een voldoende hoge dichtheid heeft weten te bereiken met relatief lage stedelijke bebouwing. Wat allereerst nodig is, is een stedenbouwkundige visie van de gemeente op de stad als geheel, in de lijn van een traditie die van de 17de-eeuwse grachtengordel via het Plan Berlage naar Van Eesteren loopt. Op de extra ledenvergadering werd ook uitgebreid stilgestaan bij de gevolgen van de hoogbouwontwikkeling voor de voorgenomen aanvraag voor de plaatsing van de historische binnenstad op de Werelderfgoedlijst van de UNESCO. Voor ons is die plaatsing niet een doel op zichzelf, niet een soort Michelin-ster die het goed doet in de toeristische gidsjes, maar een middel om de binnenstad beter te kunnen beschermen, door ongewenste ontwikkelingen beter te kunnen tegenhouden en gewenste te bevorderen. Onze stelling dat de UNESCO kritisch zal kijken naar de hoogbouwontwikkelingen, heeft veel aandacht gekregen in de media en is zelfs tot het Rijk doorgedrongen, waar men de aanwijzingspapieren momenteel in orde maakt. Het heeft er zeker toe bijgedragen dat het stadsdeel Centrum zich tegen de hoogbouw van Overhoeks heeft opgesteld: voor het eerst verzet ook een bestuurlijk orgaan zich tegen de hoogbouwplannen, ook al was dat verzet vooral achter de schermen, het blijft een belangrijk historisch feit. We hebben in het nieuwe hoofd van BMA, Esther Agricola, een medestander gevonden. Zij noemde in Het Parool van 3 april 2007 de hoogbouw van Noord een "Manhattan aan het IJ" en sprak van een beperking van het "open gevoel vanuit de grachten naar het IJ".

Van Houtenmonumenten

De vereniging bestaat in de eerste plaats om actie te voeren voor het behoud van de monumentale bebouwing en het historische stadsbeeld van de binnenstad. Een belangrijk onderwerp van dit verslagjaar was de zogenaamde Van Houtenmonumenten. De meeste van deze naar de gemeentelijke bouwinspecteur Van Houten genoemde panden, die veelal in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw zijn gebouwd, staan op de Rijksmonumentenlijst. Van Houten kwam op het voor die tijd nieuwe idee om oude gebeeldhouwde zeventiende- en achttiende-eeuwse geveltoppen op nieuwbouw te hergebruiken en legde daarmee een basis voor de herstelbeweging van de tweede helft van de 20ste eeuw. Het voorbeeld van Van Houten is nagevolgd door de NV Stadsherstel, maar ook diverse andere restaurerende instellingen als de Stichting Diogenes hebben vele geveltoppen in het stadsbeeld teruggebracht – vaak op vanaf de grond opnieuw opgebouwde woonhuizen die inmiddels een belangrijke rol vervullen in het stedelijke weefsel en het beschermde gezicht. De vereniging staat op het standpunt dat de Van Houtenmonumenten een belangrijk hoofdstuk vormen in de architectuur- én restauratiegeschiedenis van de Amsterdamse binnenstad.

Naar aanleiding van de voorgenomen sloop van het Van Houtenmonument Rozenstraat 72 heeft de vereniging zich het lot van de Van Houtenmonumenten aangetrokken. De sloop van dit Rijksmonument schept een gevaarlijk precedent voor alle Van Houtenmonumenten vanwege het door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tegenwoordig opgegaan in de Rijksdienst voor de Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM), gehanteerde argument dat het hier niet om échte Monumenten zou gaan omdat er sprake is van een elders afkomstige geveltop. Hierbij gaat men niet alleen voorbij aan het feit dat er inmiddels andere redenen zijn om de Van Houtenmonumenten te beschermen, maar ook aan de geldende jurisprudentie dat de bescherming door de Monumentenwet betrekking heeft op het gehele pand, niet alleen de in de redengevende omschrijving genoemde onderdelen.

Op 6 maart 2007 werd mede op grond van een door ondergetekende opgestelde notitie voor de deelraadscommissie met een begeleidend schrijven van de deelraadsleden Dingeman Coumou en Winfred van der Put unaniem besloten de Van Houtenmonumenten beter te beschermen en het Bureau Monumenten en Archeologie (BMA) te vragen een advies uit te brengen over de wijze waarop deze bescherming gestalte kan krijgen. Het stadsdeel heeft daarop niet willen en probeert bij de rechter een voorlopige voorziening te krijgen voor het mogen slopen van Rozenstraat 72, nog voordat ons bezwaar bij de rechter is behandeld! De vereniging heeft een waardestelling laten maken waaruit blijkt dat Rozenstraat 72 een gaaf voorbeeld is van een Van Houtenpand – ook wat het interieur betreft – en gemakkelijk kan worden gerestaureerd.

Het verzet van de RACM tegen de hoofdstedelijke traditie van stadsherstel – die zo succesvol is gebleken voor buurtrehabilitatie en voor behoud van het stadsgezicht – leidde in november 2006 tot een interessante maar bedenkelijke banvloek op het hele idee van de herplaatsing van geveltoppen waar Van Houten destijds mee begonnen is. Naar aanleiding van een voornemen van de NV Stadsherstel om een oude geveltop op Runstraat 4 te herplaatsen heeft het Rijk op voorspraak van de RACM geadviseerd de gevraagde vergunning niet te verlenen en dat als volgt gemotiveerd: “Alhoewel het in het verleden vele malen is toegepast, moet worden gesteld dat het verplaatsen van geveltoppen uit historisch perspectief onjuist is. Daarbij wordt de geschiedenis van het ontvangende pand ontkend; de vereenvoudiging die vele panden heeft gekenmerkt, wordt weggepoetst ten voordele van een situatie die er nooit is geweest.” Maar het stadsdeel Centrum heeft dat advies niet overgenomen. Immers, de historische vereenvoudiging van de gevel heeft geen zodanige waarde dat deze niet door een historische geveltop mag worden vervangen en bovendien past deze qua bouwstijl en gevelbeeld bij de gevel en het straatbeeld. De conclusie is gerechtvaardigd dat naar het kunsthistorische geneuzel van de RACM steeds minder geluisterd wordt en aan dat feit heeft de vereniging belangrijk bijgedragen.

Bestemmingsplan BG-terrein op onderdelen vernietigd

Een onderwerp waar de vereniging al jaren mee bezig is, is het Binnengasthuisterrein waar de Universiteit van Amsterdam Rijksmonumenten wil slopen om een faculteitsbibliotheek te bouwen. Nadat de Raad van State het bestemmingsplan op onderdelen had afgekeurd, gebeurde hetzelfde op 27 september 2006 voor het superkleine postzegelbestemmingsplannetje dat ter reparatie nodig was. Het is de UvA niet toegestaan een noodingang te maken op het binnenpleintje dat de Raad van State eerder al van belang noemde voor het behoud van de hovenstructuur van het BG-terrein. We hebben het de UvA erg lastig gemaakt, terwijl een belangrijke procedure nog niet eens is begonnen: het afvoeren van de monumenten van de Rijkslijst. Ook daartegen zal bezwaar worden gemaakt. Het ziet er niet naar uit de UvA vóór 2010 kan beginnen met de sloop van de Rijksmonumenten – als de UvA dan nog over voldoende financiële middelen én doorzettingskracht beschikt om het ambitieuze bouwplan uit te voeren.

Scheepvaartmuseum

Een nieuw onderwerp in het verslagjaar was het Scheepvaartmuseum. Op 30 oktober 2006 sprak de vereniging zich in een brief aan het College van B & W uit tegen de overkapping van de monumentale binnenplaats van het voormalige 's Lands Zeemagazijn. Dat gebouw behoort onmiskenbaar tot de belangrijkste Rijksmonumenten van Amsterdam. Het utilitaire gebouw in de stijl van het Hollands Classicisme is uniek en van grote cultuur- en bouwhistorische waarde. De open binnenplaats is een karakteristiek onderdeel daarvan. Bij dergelijke monumenten zijn volgens de vereniging de mogelijkheden en de beperkingen van het gebouw het uitgangspunt voor het (her)gebruik. Aantasting van het gebouw is onacceptabel, trouwens ook vanwege de gevaarlijke precedentwerking die de overkapping van de binnenplaats heeft. De vereniging erkende dat het Scheepvaartmuseum de meest perfecte functie voor het oude Admiraliteitspakhuis is. Maar zij dient de integriteit van het gebouw te respecteren – een standpunt dat gesteund werd door BMA, maar niet door de Rijksdienst.

ABN/Amro gebouw in de Vijzelstraat

De vereniging is niet overal tegen, zoals in het verslagjaar over ons redelijk positieve oordeel over het nieuwe De La Martheater en over ons goed afgewogen standpunt over de ABN/Amro Bank in de Vijzelstraat. Woningbouwvereniging Het Oosten wil het door Duintjer ontworpen kantoorgebouw strippen en gedeeltelijk slopen om met gebruikmaking van delen van het betonskelet nieuwbouw te realiseren met een gemengde functie. Het Oosten zou naar eigen zeggen het stadsbeeld ter plaatse willen verbeteren, o.a. door de overkluizing van de Kerkstraat op te heffen. BMA probeerde het

gebouw te redden door te adviseren het gebouw op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen, o.a. met het argument dat de bank een mijlpaal in de hoofdstedelijke geschiedenis is. De Ban-de-Bank actie leidde tot een omslag in het denken over de binnenstad waardoor dergelijke monstrueuze gebouwen nu niet mogelijk zouden zijn in de binnenstad. Moesten wij als VVAB, voortgekomen uit de strijd tegen dat bankgebouw, deze monumentenplaatsing steunen of juist niet? Geurt Brinkgreve zou hartelijk om deze ironie van de geschiedenis hebben kunnen lachen. Op een VVAB-borrel werd het onderwerp bediscussieerd – op een enkeling na bleek niemand voor het behoud van het gebouw – en uiteindelijk hakte het bestuur de knoop door. Het bestuur was in haar beslissing overigens niet unaniem. Er vond een goede discussie plaats. We beseften dat van een volledig stedenbouwkundig herstel geen sprake kan zijn. De Vijzelstraat zal immers haar oorspronkelijke breedte niet terugkrijgen. De vereniging verlangt in ieder geval dat de nieuwbouw een verbetering betekent ten opzichte van de huidige situatie. Er zullen dus goede kaders moeten worden gesteld. Zo mag de nieuwbouw niet de enveloppe van het huidige gebouw overschrijden en is zelfs enige volumeafname gewenst. Bovendien dient men in de materialisatie van de nieuwe gevels aan te sluiten bij de aanbevelingen van de Welstandsnota. Nieuwbouw dient te passen in het beschermd stadsgezicht. Die kaders zullen vooraf door het stadsdeel moeten worden bepaald. Of Het Oosten er werkelijk in slaagt het stadsbeeld te verbeteren, kan uiteraard pas worden beoordeeld na de tervisielegging van de bouwplannen.

Brug 303

De ontwikkelingen in de Vijzelstraat kunnen niet los worden gezien van de aanleg van de Noord/Zuidlijn, die in het verslagjaar tot ernstige budgetoverschrijdingen heeft geleid die stuk voor stuk groter waren dan de aanleg van de Vijzelgracht zou hebben gekost. De vereniging heeft bezwaar aangetekend tegen de bouwaanvraag voor brug 303 over het Damrak bij het 'Open Havenfront' vóór het Centraal Station, omdat de brug veel te breed gaat worden en niet op een mooie geleidelijke manier aansluit op de kademuren. De vereniging is daarbij geholpen door Hendrik Battjes. De vereniging besloot de strijd te staken, nadat er zware druk op de vereniging was uitgeoefend dat de vertraging door onze procedure met als gevolg een nieuwe budgetoverschrijding het verbreden van het Open Havenfront tegenover het Centraal Station in gevaar zou kunnen brengen. Maar de doorslag in die beslissing gaf niet de gemeentelijke chantage maar het negatieve advies van zowel de welstands- als de bezwaarschriftencommissie – beiden lieten ons in de steek terwijl zij ons inhoudelijk gezien wél gelijk hadden gegeven. Van het beloofde overleg over enkele aanpassingen aan de brug is niets terecht gekomen. Een verloren strijd dus – maar de belofte dat er met ons in de toekomst overlegd gaat worden zullen wij verzilveren zodra de ontwerpen van de metroingangen op het Rokin en de Vijzelgracht aan de orde komen.

Fietsroute Leidsegracht

Op 8 februari 2007 vond een druk bezochte discussieavond plaats over een nieuwe fietsroute over de Leidsegracht, waar ondergetekende namens de vereniging het woord voerde. De avond was georganiseerd door de stadsdelen Oud-West en Centrum. Toen bleek dat stadsdeelbestuur Werner Toonk van Oud-West de bewoners niet serieus nam en bleef vragen om een voorkeur voor één van de twee uitgestippelde varianten verliet een groot deel van de bewoners uit protest de zaal. De avond maakte duidelijk dat sommige deelraadsleden een geheime agenda hadden: na realisering van de fietsroute over de Leidsegracht zou alsnog de gewraakte brug over de Herengracht nodig zijn, maar gelukkig distantieerde stadsdeelbestuurder Van der Stoel zich daarvan. Of na de stormachtige discussieavond het plan nog wordt doorgezet, is uiterst onzeker.

BMA-adviezen openbaar

Een klein maar niet onbelangrijk resultaat van het afgelopen verslagjaar is het besluit van de deelraad – naar aanleiding van Food Plaza – dat de BMA-adviezen aan de Welstandscommissie voortaan openbaar dienen te zijn. Dat was een wens die de vereniging al jarenlang had. Het publiek, maar ook de politiek, moet kunnen beoordelen wat er met de BMA-adviezen gebeurt – of de Welstand het overneemt of niet en wat het stadsdeelbestuur er vervolgens mee doet. Dankzij het nieuwe hoofd van BMA, Esther Agricola, lijkt die openbaarheid nu gerealiseerd te gaan worden, al zullen we daarop moeten blijven aandringen.

Over de organisatie

Dit verslagjaar was het eerste jaar van de nieuwe voorzitter van onze vereniging, Els Agtsteribbe. Zij is een nieuw middelpunt in de vereniging geworden, door de wijze waarop zij de discussies leidt,

bijvoorbeeld op de bestuursvergaderingen, en voor onze leden aanspreekbaar is, zoals op de maandelijkse VVAB-borrels.

In september 2006 werd in kleine kring gevierd dat Simon Blijleven dertig jaar werkzaam is op het Aalsmeerder Veerhuis. Simon is al 24 jaar penningmeester voor onze vereniging, dit jaar voor het laatst. Er is nog geen opvolger. Wie volgt hem op?

Ook bij *Binnenstad* was er een wisseling van de wacht: Vincent van Rossem volgde Frans Heddema als hoofdredacteur op. Frans had die taak tijdelijk op zich genomen na het overlijden van Geurt Brinkgreve op 23 maart 2005. Samen met Juliet Oldenburger als eindredacteur heeft hij de hoge kwaliteit van ons blad in stand weten te houden. Er verschenen vijf nummers van het blad, waaronder een fraai dubbelnummer in kleur. Het uitgeven van *Binnenstad* was en is de belangrijkste activiteit van onze vereniging.

De Werkgroep Waakhond bestond dit jaar uit drie leden: Herman Pinkse, Henk Oortwijn en Johan Sandburg. De Werkgroep heeft in 2006 in totaal 76 zienswijzen en bezwaarschriften opgesteld en dat is geen geringe prestatie. Overigens betreft het maar een fractie van wat er jaarlijks aan bouwaanvragen ter visie ligt. Het is opmerkelijk dat er geen andere plaats in Nederland is waar zoveel wordt gebouwd en verbouwd als juist in de Amsterdamse binnenstad. Pinkse spreekt zo dadelijk een eigen jaarverslag uit. Wij zijn de Werkgroep weer zeer erkentelijk voor het vele werk dat zij op zich hebben genomen.

De Werkgroep Water heeft met ingang van verslagjaar een Waakgansfunctie gekregen – in de persoon van Willem bank – zie het afzonderlijk verslag van Minne Dijkstra.

De Excursiecommissie organiseerde ook dit jaar onder leiding van Carmen Flagiello weer diverse excursies en de maandelijkse VVAB-borrel. Sinds september worden de verenigingsborrels gehouden in *De Bekeerde Suster* aan de Nieuwmarkt. Daar vonden ook af en toe lezingen en discussies plaats, o.a. de nieuwe kleurstelling van de Westertoren.

De vereniging organiseerde dit jaar in samenwerking met het Genootschap Amstelodamum de verjaardag van Amsterdam in de Uilenburger Synagoge op vrijdag 27 oktober 2006.

Als slot wil ik iedereen die zich het afgelopen jaar voor onze vereniging heeft ingezet bedanken voor zijn of haar inzet. De vereniging is een vrijwilligerorganisatie. Zonder de actieve inzet van haar leden is de vereniging nergens. Ook het komend jaar zullen wij weer een beroep u doen, in het belang van Amsterdam en natuurlijk ook omdat het leuk is gezamenlijk de schouders te zetten onder het behoud van de kostbare Amsterdamse binnenstad.

Walther Schoonenberg
secretaris

Versie: 7 mei 2007